

ఉప వేదాలు

నృత్య కళ

రసభావ నాయికా సాంప్రదాయము

సదాశివ సమారంభాం

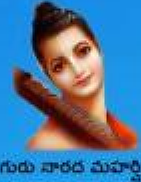
గురు దక్షిణామూర్తి

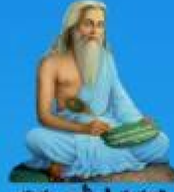
గురు వేదవ్యాస మహర్షి

గురు శుక మహర్షి

గురు నారద మహర్షి

గురు వాల్మీకి మహర్షి

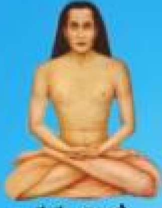

గురు శ్రీకృష్ణ

శంకరాచార్య మధ్యమాం

గురు దత్తాత్రేయ

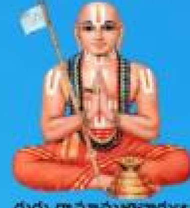
గురు బాబాజీ

గురు గౌతమ బుద్ధ

గురు ఆదిశంకరాచార్య

గురు రామానుజాచార్యులు

గురు జ్ఞానేశ్వర్

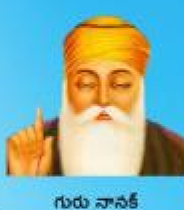
గురు రవిదాస్

గురు కబీర్ దాస్

గురు చైతన్య మహా ప్రభువు

గురు నానక్

గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

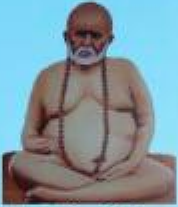

గురు వీరబ్రహ్మేంద్ర స్వామి

యోగి వేమన

అస్మదాచార్య పర్యంతాం

గురు త్రైలింగ స్వామి

గురు లాహిరి మహాశయ

గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి

గురు వివేకానంద

గురు సాయి బాబా

గురు అరబిందో

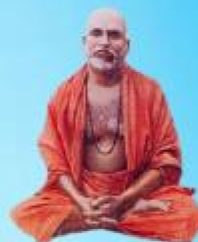
గురు రమణ మహర్షి

గురు యోగానంద

గురు భక్తివేదాంత ప్రభుపాద

గురు మళయాళస్వామి

గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి

గురు చంద్రశేఖర పరమాచార్య

వందే గురుపరంపరాం..

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

http://www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India: Inc ×

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home | Vision | Mission | Goals | Benefits | Content Selection | Current Status | People | Funding | Copyright Policy | FAQ | RFP

Books Journals Newspapers
Palm-Leaves (Manuscripts)

Title: Ramayanam
Author:
Year: to
Subject: Any Subject
Language: Telugu
Scanning Centre: Any Centre
Clear | Search

Presentations and Report
Statistics Report
Status Report
Feedback | Suggestions | Problems | Missing links or Books

Click here for PDF collection
DLI MIRROR at IUCAA Data Center PUNE

DLI

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

Click Here to know More about DLI New!

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
Rashtrapati Bhavan CMU-Books Sanskrit TTD,Tirupathi Kerala Sahitya Akademi	INSA	Times of India Indian Express The Hindu Deccan Herald Eenadu Vaartha	Tamil Heritage Foundation AnnaUniversity NEW!

Title Beginning with.

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Author's Last Name

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Year

1850-1900	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-

Subject

Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...

Language

Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

"దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్ఠమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం" అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని ఝళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ, సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజా పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్ఛాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నిటి కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన 'ఇచ్ఛ' (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. "నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది" అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

శ్రీ గురుభ్యోనమః

శ్రీ శారదాంబాయైనమః

రసభావనాయకాసాంప్రదాయము

ఇది

శ్రీ పుట్రేవు వేంకటసుబ్బరాయమంత్రి ద్వితీయపుత్రుండగు

నాగభూషణకవివిరచితంబై

వారి ప్రియశిష్యుండగు

మాగంటి లక్ష్మణదాసుగారి

ద్రవ్యసహాయమువలన

బ్రహ్మశ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారి

శ్రీమనోరమాముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపించి ప్రకటింపఁబడియెం.

రాజమహేంద్రవరము.

1911

దీని వెల 6 అణాలు.

రసభావనాయకాసాంప్రదాయము.

రసప్రకరణము.

రస మనగా ఉప్పు, పులుసు, కారము, చింతపండు, బెల్లము, నెయ్యి, పెరుగు, మొదలైన వ్యంజనపదార్థములయొక్క కలియకచే నన్నమునకు రసమెట్లుగలుగుచున్నదో అట్లే విభావాదిభావములయొక్క, కలియకచే, రసికులయొక్క హృదయమునకు రసముకలుగుచున్నది. ఇది 9 విధములు.

1 శృంగార రసము.

2 వీర రసము.

3 కరుణా రసము.

4 అద్భుత రసము.

5 హాస్య రసము.

6 భయానక రసము.

7 భీభత్స రసము.

8 రౌద్రరసము.

9 శాంతరసము.

1 శృంగార రస మనగా విభావాదిభావములచే సదస్య స్వాద్యత్వము ను బొందిన రతి స్థాయీభావము. ఇది, నాయకీనాయకాలంబములగు యౌవనము. 2 రూపము 3 లావణ్యము. 4 సౌందర్యము. 5 అభిరూప్యము. 6 మార్దవము 7 సౌకుమార్యము మొదలగువానిచేతను వస్త్రములు భూషణములు, మాల్యములు, లేపనములు, నను చతుర్విధాలంకృతులచేతను, శుక పిక స్వరములు, మధుకర ధ్వనులు, సంగీ

తము, చంద్రోదయము, మలయమారుతము. భూబిలము, పర్వత క్రీడ, జలక్రీడ, కుసుమాపచయము, తాంబూలము, వనవిహారము, హర్మ్యవిహారము, డోలాయంత్రము, లతామంటపము, మాకందము, దర్పణము. తల్పము, స్త్రీముఖావలోకనము, మొదలగు తటస్థములచే తను, ఉశ్వాసనిశ్వాసలు, విర్హాపాండిమము, కటాక్షములు, భ్రూ విక్షేపములు, సల్లాపము, హాసము, ఓష్టచలనము, మొదలగువానిచేత ను క్రీడలగు, దశవిధచుంబనములు, అష్టవిధాలింగనములు, దంత క్షత నఖక్షతములు, చౌసీతి బంధనములచేతను, దశవిధావస్థలచే తను, గలుచున్నది.

ఇది 2 విధములు.

1 విప్రలంభ శృంగారరసము.

2 సంభోగ శృంగార రసము.

విప్రలంభ శంగార రసలక్షణము.

విప్రలంభ శృంగార రసమనగా, అనుపమాన ప్రేమానురాగము గలిగియున్న, నాయకీనాయకులకు పరస్పరకారణములచే కలియక లేక పోవుట. ఇది యైదువిధములు.

1 అయోగ విప్రలంభము.

2 విరహ విప్రలంభము.

3 మాన విప్రలంభము.

4 ప్రవాస విప్రలంభము.

5 శాప విప్రలంభము.

1 అయోగ విప్రలంభ మనగా, నాయకీ నాయకులకు ప్రథమ స మాగమము నకు ముందు గలిగిన విప్రలంభమే. (ఇందు నాయకు నప లోకించి యింటిలోని కరుగుట వెలపలకువచ్చుట, నిర్హేతుకముగ నా

యకుని యెదుట నిలువంబడుట. తన యభిప్రాయమును వ్యంగ్యములు
గ ప్రకటనము చేయుట, నిర్జన స్థలమందు నొంటరిగ నిలువంబడుట, చి
అునగవుతో మాటాడుట మొదలైనవి గలుగును.)

2 విరహ విప్రలంభ మనగా ఒకేయూరిలో నుండెడు నాయకీ నా
యకులకు ప్రేమ గలిగియుండినను పరస్పర కారణములచేత యాలస్య
మైనచో నందుమీద గలుగుపరితాపము. ఇందు చింత, ఉత్సాహము,
ఉశ్వాసనిశ్వాసలు, దశావస్థలు గలుగును.

3 మాన విప్రలంభ మనగా, నాయకీ నాయికాజ్ఞోల్లంఘనముచేత
గాని పరస్త్రీసంభోగచిహ్నములు చూచుటచేతగాని కలుగుకోపముచే
కలియక లేకపోవుట (ఇందు మాటలాడకపోవుట మోముప్రక్కకుత్రి
ప్పుట కొట్టుట తిట్టుట యేడ్చుట బెదరించుట మొదలైనవి గలుగును.)

4 ప్రవాస విప్రలంభ మనగా, నాయకీ నాయకులలో నెవ్వరేనియు
పర దేశవాసులైనప్పుడు యొకరిపై నొకరికి గలుగు చింత. ఇందు చిక్కి
పోవుట యేడ్చుట తెల్లబోవుట నిట్టూర్పులు దీనత్వము యీ మొదలై
నవి గలుగును.

5 శాప విప్రలంభ మనగా నాయకీనాయకులు స్వగ్రామములో
నుండినను పరగ్రామములో నుండినను యొకరియం దొకరికి మొగమాట
ముతప్పి శాపములు బెట్టుకొనుటచే కలియక లేకపోవుట (ఇందు
దుఃఖము నిట్టూర్పు యాసలేకపోవుట తలపంకించుట మొదలైనవి
గలుగును.

సంభోగ శృంగార రసలక్షణము.

సంభోగ శృంగారరస మనగా నాయకీనాయికల కితరాటంకము
లేవియు లేక యిచ్చవచ్చినట్లు నిత్యమును నఖక్షత దంతక్షత చుంబ
నాలింగన బంధనాదులతో మదనకేళికావిలాసము లనుభవించునట్టి

ఇది 2 విధములు.

1 సంక్షిప్తము

2 సంపన్నము

1 సంక్షిప్త సంభోగ శృంగారరస మనగా ఉపచారములయొక్క సహాయముచేత కామేచ్ఛ గలిగి సంభోగించునది.

2 సంపన్న సంభోగ శృంగారరస మనగా నేవిధమైన యుపచారములు లేకయే ముఖావలోకనమున గలుగు కామేచ్ఛచే సంభోగించినది

వీర రసలక్షణము.

వీరరస మనగా విభావాది భావములచే సదస్యాస్వాద్యత్వమును బొందిన యుత్సాహ స్థాయిభావము ఇది 3 విధములు

1 యుద్ధ వీరము.

2 దయా వీరము.

3 దాన వీరము.

1 యుద్ధ వీరమనగా మన్మథ యుద్ధమందుగాని మరేయుద్ధమందైనగాని సిద్ధపడుచు అందుకు తగినసాధనాయుధములు సంగ్రహించుట.

2 దయా వీరమనగా, ఆపత్కాలమందు తన్నుప్రార్థించినవానిని రక్షించెదనని శపథంబులుపల్కుచు యభయహస్తంబిచ్చుట.

3 దానవీరమనగా, చిఱునగవుగలిగి కడకంటి చూపులతో చేయవలసినదానముకంటె యెక్కువదానము చేయుట.

3 కరుణారసలక్షణం

కరుణారస మనగా, విభావాదిభావములచే సదస్యాస్వాద్యత్వమును పొందిన శోకస్థాయిభావమున ఇది తనద్రవ్యమునుదొంగలుదోచుకొనుటచేతను, బంధువులుగాని స్నేహితులుగాని చచ్చుటచేతను దరిద్రముచేతను పదభ్రమిశముచేతను అవమానముచేతను ఫలాభావముచేతను

గలుగును. ఇందు మెం(డుకలు వస్త్రములు చెదరిపోవుట తల ముఖము రొమ్ము కొట్టుకొనుట యేడ్చుట నేలపైబడుట మొదలైనవి కలుగును.

4 అద్భుతరసలక్షణం

అద్భుత రస మనగా విభావాదిభావములచే నపన్యాస వ్యక్తత్వమును బొందిన విస్మయస్థాయీభావము ఇది యెన్నడును చూడనివస్తువులు చూచుట మనుష్యవశముగాని మహాకార్యములు చూచుట మాయా విచారణచేయుట చిత్రపట్టణములు చూచుట యిం(ద్రజాలములు చూచుట నృత్యము చూచుటమొదలైనవానిచే గలుగును. ఇందు ముఖము వికసించుట రెప్పవేయక చూచుట తలపంకించుట దేహము తెలియకుండుట మొదలైనవి గలుగును.

5 హాస్యరసలక్షణము.

హాస్యరస మనగా విభావాదిభావములచేత సభ్యులకు రస(గహణము గలుగజేయు హాసస్థాయీభావము. ఇది వేదములు శాస్త్రములు విద్యలు పురాణములు ఇతిహాసములు దేశభాషలు మృగములు పక్షులు మనుష్యులు వాద్యయం(త్రములు మొదలగు వాని స్వరములను తనస్వరమునం దనుస్వరింప చేయుటచేతను కులము బలము విద్య సౌందర్యము ధనము ఉద్యోగము యౌవనము కీర్తి మొదలగువానిమదము చేతను ధీరత్వము డంబత్వము పౌఢత్వము మొదలగువానిచేతను గలుగును. ఇందు వెక్కిరించుట.అసందర్భవచనములు తిట్లు ముక్కు పెదవి మోము చెక్కిళ్ళు మొదలగువానిని విరుచుకొనుట మొదలైనవి గలుగును ఇది 6 విధములు.

1 స్మితము.
2 హసితము.
3 విహసితము.

4 ఉపహాసితము.

5 అపహాసితము.

6 అతిహాసితము.

1 స్మితమనగా కన్నులకును, మొగమునకును, చెక్కిళ్ళకును, పెదవికిని యించుకంత చలనము కలిగియు కలుగనట్లుండునది.

2 హాసితమనగా. ఆకన్నులను. ముక్కును. చెక్కిళ్లను పెదవులను దంతములను మరింత ప్రకాశముగ వికసింపజేయుట.

3 విహాసితమనగా. వంచినచూపులును. తెరచిన పెదవులును. విచ్చినదంతములును. యించుక ధ్వనియుగలది.

4 ఉపహాసితమనగా. చాచబడిననాలుకయు. తెరువబడినముక్కులును. యధికధ్వనియుగలది.

5 అపహాసితమనగా. పెద్దధ్వనిగలదియు నీరుగారుచున్న కన్నులు కదలుచున్న మెడయుగలది.

6 అతిహాసితమనగా. అనేకవికారధ్వనులును చెదరినవెంద్రుకలు ఒడలెరుగని పొర్లాటయు, రొమ్ముమోదుకొనుటయుగలది.

6 రౌద్రరసలక్షణములు.

రౌద్రరసమనగా. విభావాదిభావములచే సభ్యులకు రసగ్రహణము గలుగచేయు క్రోధస్థాయీభావము. (ఇదిఅవమానముపాపము అధర్మము. ఆక్షేపణ మొదలైనవానిచే గలుగును. ఇందుకన్నులెఱ్ఱనౌట పళ్లుకొరుకుట. పెదవి కరచుట. ఆయుధములుపూనుట. భుజములు నొడలు చఱచుకొనుట. నడుము బిగించుట. మీసముదువ్వుట మొదలైనవి గలుగును.

7భయానకరస లక్షణము

భయానకరసమనగా.విభావాదిభావములచేత రసికులకురస గ్ర

హణములు గలుగజేయు. భయస్థాయీభావము. (ఇదిరాక్షసులు. దయ్యము పాములు. తేళ్లు. పెద్దపులులు. ఎలుగుగొడ్లు. అడవులు. చీకట్లు మనుష్యులులేనిచోటు. శ్మశానము. దొంగ. ఆయుధములు. మండ్లు మంటలు. ఏరులు మొదలైనవాటిని చూచుటచే గలుగును.

(ఇందు మోము. పెదవిచెక్కిళ్లు మొదలగు సర్వాంగములు వణకుట. ఇటునటు పారిపోవుట. చేతులు పిసికికొనుట. మొదలైనవి గలుగును.

8భీభత్సరసలక్షణములు.

భీభత్సరసమనగా. విభావాదిభావములచేత సభ్యులహృదయమునకు రసగ్రహణము కలుగజేయు,జిగుప్సాస్థాయీభావము (ఇదిరక్తము. మాంసము. ఎముకలు. వాంతి. చొంగ కుళ్ళినవస్తువులు. మలమూత్రములు వికారరోగములుగల మనుష్యులను చూచుటచే గలుగును.)ఇందు మోము త్రిప్పుట. ఉమియుట. పెదవి విరచుట గలుగును.

9శాంతరసలక్షణములు.

శాంతరసమనగా. అకళంకమైనదిగనుక రసికులీరసమును స్వజ్ఞాన విశేషంబుచే నెఱుంగునది.

1వదగు రసప్రకరణము ముగిసె

భావప్రకరణము.

భావమనగా. ఏవికారమును లేకయుండు పరిశుద్ధాంతఃకరణము(ఇది 5 విధములు.)

1 విభావము. 2విధములు.

2 అనుభావము. 4విధములు.

3 సాత్వికభావము. 8విధములు.

4 సంచారిభావము. 33విధములు

5 స్థాయీభావము 8విధములు

అందు

1 విభావమనగా. రత్యాదిస్థాయీభావములు దేనిచేభావింపబడుచున్నవో, అదివిభావము (ఇదిరెండువిధములు)

1 ఆలంబన విభావము.

2 ఉద్దీపన విభావము.

ఆలంబనవిభావమనగా. నాయకీనాయకులఆలంబన గుణవిశేషణములు ఇవి 7విధములు

1 యౌవనము.

2 రూపము.

3 లావణ్యము.

4 సౌందర్యము.

5 అభిరూప్యము.

6 మార్దవము.

7 సౌకుమార్యము.

యౌవనమనగా. నాయకీనాయకులకు. కాలక్రమమున నభివృద్ధినొందు పాయము. ఇవి3 విధములు.

1 ప్రథమయౌవనము.

2 ద్వితీయయౌవనము.

3 తృతీయయౌవనము.

ప్రథమయౌవనమనగా. సర్వాంగములయొక్క యాకారము పూర్ణముగ యేర్పడక, మొలకచన్నులును మెఱుపు, తెలుపురంగుగల పెదవులును, మన్మథలీలావిలాసములచే ప్రకాశింపుచున్నముఖపంకజమును, నిగనిగమెఱయుచుండుమేనును. చంచలమైనచూపును.గలది.

1 ద్వితీయయౌవనమనగా. నిండింపబడిన యంగములుగలదిగా

ను. బలిసి నిక్కినచన్నులును, సన్ననినడుమును, యెఱ్ఱబారిన పెదవులును, యేనుగుతొండములవంటి తొడలును, మదపువాసనయు, నొయ్యారపు నడకలునుగలది.

3 తృతీయయౌవనమనగా. తెల్లబారిన కన్నులును, నల్లబారిన పెదవులును, వాడినచెక్కిళ్లును, చిక్కినదేహమును, తగ్గినహెచ్చరికయుగలది.

2 రూపమనగా. అంగములకు దగినయాభరణము లలంకరింపబడకయే నలంకరించిన ట్లుపకాశించుట.

3 లావణ్యమనగా. ముత్యములపైనుండు నిగనిగలు శరీరమందు ప్రకాశించుట.

4 సౌందర్యమనగా. అంగ ప్రత్యంగోపాంగములయొక్క చక్కని సంధిబంధసన్నివేశము.

5 అభిరూప్యమనగా. ఆత్మీయగుణాతిశయముచేత తనచెంగటనుండు పదార్థములు సారూప్యము జేసికొనుట

6 మార్ధవమనగా. దేహమంటబడియు నంటబడకుండునట్టి మృదుత్వముగలది.

7 సౌకుమార్యమనగా. కోమలపదార్థములయొక్క స్పర్శనైన సహింపజాలని శరీరముగలది. (ఇదిత్రివిధములు.

1 ఉత్తమసుకుమారము. పుష్పాదుల స్పర్శనైన సహించనది

2 మధ్యమ సుకుమారము. కరస్పర్శనైన సహించనిది.

3 అధమసుకుమారము. ఎండ చలి ఉక్క వాన మొదలైనవానిని సహించనిది.

ఆలంబములుముగిసె.

ఉద్దీపన విభావమనగా నాయకీనాయకుల మన్మథోద్దీపనోత్కర్ష (ఇదిఁవిధములు)

1 గుణములు.

2 చేష్టలు.

3 అలంకృతులు

4 తటస్థములు

5 అవస్థలు.

1. గుణములనఁగా.—సంతోషము, కోపము, లజ్జ, భయము చింత, మొదలైనవి.

2. చేష్టలనఁగా.—నిట్టూర్పులు, విర్హాపాండిమము, కడకంటి చూపులు, ఒయ్యారపునడకలు, నవ్వులమాటలు, ఒడలుచెక్కిళ్ళువిరుచుట, మొదలైనవి.

3. అలంకృతులనఁగా.—వస్త్రములు, పుష్పములు, మాల్యములు, లేపనములు.

4. తటస్థములనఁగా.—శుకపికస్వరములు, మధుకరధ్వనులు, సంగీతము, చంద్రోదయము, మలయమారుతము, భూబిలము, పర్వతక్రీడ, జలక్రీడ, కుసుమాపచయము, తాంబూలము, వనవిహారము, హర్మ్యవిహారము, డోలాయంత్రము లతామంటపము, మాకందము. దర్పణతల్పములు, స్త్రీముఖావలోకనము, మొదలైనవి.

5. అవస్థలనఁగా.—మదనవికారగణనము. (ఇది10విధములు)

1. చక్షుఃప్రీతి—మనోహరుని కన్నులతోఁజూచుకొనుప్రీతి.

2. చింత—కార్యసాధన మాలోచించుట.

3. సంకల్పము—నాయకుఁడు గనఁబడనిచో గల్గుయూహము,

4. గుణనుతి—యతనిగుణాతిశయములను వర్ణించుట.

5. క్రియాద్వేషము—యతనిపైయాసచే నన్ని కార్యములు వదలుట.
6. తాపము—ప్రియుఁడు రామిచే గలుగు జ్వరతొందర.
7. లజ్జాత్యాగము—సిగ్గువదలుట.
8. ఉన్మాదము—ఒకవస్తువు మరియొక వస్తువుగా దోచుట.
9. మూర్ఛ—జ్ఞానము నశించి క్రిందఁబడుట.
10. మృతి—యందుచేగలుగు చావు.

అనుభావలక్షణము.

అనుభావమనఁగా.—భావములన్నిఁటిని యేది స్ఫురణకుదెచ్చు చున్నదో యది అనుభావము. (ఇది 4 విధములు.)

1. చిత్తజానుభావము—10 విధములు.
2. గాత్రజానుభావము—10 విధములు.
3. వాగారంబానుభావము—12 విధములు.
4. బుద్ధ్యారంబానుభావము—3 విధములు.

అందు చిత్తజానుభావములు 10 విధములు.

1. భావము—నిర్వికారమయిన మనస్సు.
2. హావము—భావముకన్నులందుగలుగుట.
3. హేల—దానిని యించుకం తభినయించుట.
4. శోభ—దానిని యలంకారములతో నభినయించుట.
5. కాంతి—దానిని మన్మథవిషయంబుగచూపుట.
6. దీప్తి—దానిని భోగముల యం దుపయోగించుట.
7. ప్రాగల్భ్యము—ప్రయోగములందు నిస్సంశయవృత్తి.
8. మాధుర్యము—వ్యాపారములుమృదువుగాచేయుట.
9. ధైర్యము—నిర్భయముగనుండుట.
10. ఔదార్యము—సర్వకాలము లందును నుదారత్వంబుగ నుండుట.

గాత్రజానుభావము. 10 విధములు.

1. లీల—ముద్దుమాటలు.
2. విలాసము—వగవద్దికలు గల యంగవిన్యాసములు.
3. విచ్ఛిత్తి—అలంకారముకుతగిన చక్కదనము.
4. విభ్రమము—ఒకవస్తువును మరియొక వస్తువుగా తలచుట.
5. కిలికించితము—సంతోషము, భయము, సిగ్గు, చింత, వీనికూడిక.
6. మోట్టాయితము—స్వాభిలాషా ప్రకటనము.
7. కుట్టమితము—లోపల సంతోష ముండినను పైకి దుఃఖము:ను చూపుట.
8. బిబ్బోకము—ఇష్టవస్తువులందే నయిష్టము గలుగుట.
9. లలితము—సుకుమారాంగవిన్యాసము.
10. విహృతము—అడిగినప్రశ్నలకుక్రియలచే ప్రత్యుత్తరములిచ్చుట.

వాగారంభానుభావము. 12 విధములు.

1. ఆలాపము—సంతోషపు మాటలు.
2. విలాపము—దుఃఖపు మాటలు.
3. సల్లాపము—ప్రశ్నోత్తరవులుగలమాటలు
4. ప్రలాపము—పనికిమాలినమాటలు.
5. అనులాపము—చెప్పినమాటనే మరలచెప్పుట.
6. అపలాపము—ముందుచెప్పినమాటను వెనుక త్రిప్పివేయుట.
7. సందేశము—స్నేహితునితో చెప్పుకొనుమాటలు.
8. అతిదేశము—ఒకరు చెప్పిన మాటలోనే క్రమముగచెప్పుట.
9. నిర్దేశము—నిరూపణముచేసిచెప్పుట.
10. అపదేశము—అర్థాంతరమును తెలియచేయుట.
11. ఉపదేశము—శిష్యులకు గురువుచెప్పెడిమాటలు.
12. వ్యపదేశము—ఇతరవ్యాజముగచెప్పుమాటలు.

బుద్ధ్యారంభానుభావము. 3 విధములు.

1. రీతి } ఇయ్యది కావ్యపాదితంబులుగాన కావ్యమును చూ
2. వృత్తి } డతగినది.
3. ప్రవృత్తి }

సాత్వికభావమనగా:—పరుల యొక్క కష్టసుఖములయం దెవని మన సనుకూల మగుచున్నదో అదిసత్వమనఁబడును. ఇది 8 విధములు.

1 స్తంభము—నిష్క్రియాంగత్వము
2 స్వేదము—చెమట
3 రోమాంచనము—గగుర్పాటు
4 స్వరభేదము—డగ్గుత్తుక
5 వేపథు—తొందర
6 వైవర్ణ్యము—ముఖ తేజస్సుమారుట.
7 అశ్రు—కన్నీరు
8 ప్రళయము—ప్రజ్ఞనశించుట

(4)సంచారీభావము 33 విధములు

1 నిర్వేదము—దరిద్రసంకట వియోగములచే గలుగు ఫలాభావము
2 గ్లాని—సురతరోగ వ్యాయామంబులచే గలుగు దౌర్బల్యము
3 శంక—పరోక్షాపరోక్షములచే నిత్యానిత్యములు విచారించుట
4 అసూయ—పరులసంపదచూచి యసహ్యపడుట
5 మదము—సోమహిపాదులచే గలుగు యానందసమ్మోహము
6 శ్రమము—నృత్యగమన క్రీడాదులచే గలుగు యలసట
7 ఆలస్యము—నిర్భయతృప్తి గర్వంబులచే గలుగు కాలవిడంబన
8 దైన్యము—యనేకకారణములచే గలుగు దీనత్వము

9 చింత-ఇష్టవస్తువులు లభింపమిచే గలుగువిచారము

10 మోహము-ఆపద్భయ వియోగంబులచే మనసున కేమియు తోచమి.

11 ధృతి-గురుశాస్త్రోక్తి బోధలచే గలుగు చిత్తశుద్ధి

12 స్మృతి-యదార్థ పూర్వానుభూతార్థ జ్ఞానము

13 వ్రీడ-యవమాననూతన సంగమాదులచే గలుగు చింత

14 చపలత-రాగద్వేషములచే గలుగు చిత్తచలనము.

15 హర్షము-ఇష్టసిద్ధిచే గలుగు సంతోషము

16 ఆవేగము-పశుగజశకటాగ్ని వర్షాదులచే గలుగుతొందర

17 జడత-విషయాదులచే గలుగుయజ్ఞానము

18 గర్వము-అష్టైశ్వర్యములచే గలుగు యహంభావత్వము

19 విషాదము-ప్రయత్న భంగముచే గలుగుయనుతాపము.

20 ఔత్సుక్యము-విర్హాదులచే తాళలేమి

21 నిద్ర-మందస్వభావముచేగలుగు చిత్తనిమీలనము

22 అపస్మారము-వాతపిత్తశ్లేష్మాదులచే చెడిన మనస్సు

23 సుప్తి-నిద్రయొక్క-యాధిక్యము

24 విబోధము-నిద్రవిడిచి మేల్కొనుట

25 అమర్షము-అవమానాదులచే గలుగు క్రోధము

26 అవహిత్థ-అపరాధము చేయుటచే గలుగు యాకారగుప్తి

27 ఉగ్రత-క్రోధముచే గలుగు పరుషవాక్యములు

28 మతి-అనేక శాస్త్రములచే చేయబడిన యర్థనిర్ణయము

29 వ్యాధి-విర్హాదులచే గలుగు కామజ్వరము

30 ఉన్మాదము-ఇష్టనాశముచే గలుగు చిత్తవిభ్రమము

31 మరణము–ధనుంజయ వాయువచే గలుగు నిర్గమము
32 త్రాసము–అసురపిశాచ సర్పాదులను చూచుటచే గలుగు భయము
33 వితర్కము–సత్యాసత్య విచారణ

(5)స్థాయీభావము 8 విధములు

1 రతి–నాయకీనాయిక లన్యోన్యమైన కలియక
2 ఉత్సాహము–సంతోషముచేత చేయువ్యాపారము
3 శోకము–పుత్రమిత్రకళత్రధన నాశాదులచే గలుగుచింత
4 విస్మయము–లోకోత్తర పదార్థములను చూచుటచేగలుగువింత
5 హాసము–శబ్దరూపవికారములచే గలుగు నవ్వు
6 భయము–భయంకర పదార్థములను చూచుటచేగలుగు వెరగు
7 జిగుప్స–అయోగ్యవస్తువులను చూచుటచే గలుగు నసహ్యము
8 క్రోధము–అవమానములచే గలుగు కోపము

2 వ దగు భావప్రకరణము ముగిసె.

నాయకాప్రకరణము.

నాయకా లక్షణము.

1 నాయకనఁగా:— రసాలంబసాధార భూతులగు నాయకీ నాయకులు

అందు

ప్రసిద్ధ నాయకలు 3 విధములు

1 స్వీయ–3విధములు
2 పరకీయ–2విధములు
3 సామాన్య–3విధములు

స్వీయాలక్షణము.

1 స్వీయయనఁగా:—వేదశాస్త్రోక్తముగ వివాహము చేసికొనబడి పతియొక్క భాగ్యాభాగ్యములను కష్టసుఖములను సమానముగ నెంచి సర్వకాల సర్వావస్థలయందును పతియందే భక్తియుంచి కులశీలధర్మంబులతో వర్తించు స్త్రీరత్నము.

ఈమె 3 విధములు

1 ముగ్ధ—నూతనయౌవని యై రతి వ్యాపారములందు సిగ్గుగలది

2 మధ్య—నిండుచున్న యౌవనముగలదై నాయకునపేక్షించునది.

3 ప్రగల్భ—నిండినయౌవనముచే మదించినదై మదనపాండిత్యముచే నాయకుని వశీకరము చేసికొనునది.

2 పరకీయలక్షణము

పరకీయయనఁగా:—వేదశాస్త్రోక్తముగవివాహము చేసికొని నభర్తయుండగా నన్యపురుష సంభోగము చేయునది,

ఈమె 2 విధములు

1 కన్య

2 ప్రౌఢ

1 కన్యయనఁగా:—అంకురితయౌవనియైపోషకులయధీనములో నుండి సిగ్గుగలిగి కొంతబయలుపడిన జారవ్యాపారముగలది.

2 ప్రౌఢయనఁగా:—యత్తవారింట కార్యములు చక్కబెట్టుకొని పెనిమిటికి నమ్మకమైన నడతలుచూపించి యాతనియానంద పరచి పిమ్మట పరపురుషునితో నెవరికి తెలియకుండ రహస్యముగ జారవ్యాపారము చేయునది యీమె 9 విధములు.

1 గుప్త—జారసురతమును గోపనము చేయునది.

2 విదగ్ధ—తనరహస్యము జారునికితప్ప యితరులకు చెప్పనిది

3 లక్షిత—కొంత తెలియబడిన జారవ్యాపారము గలది.

4 కులట—యనేకపురుషులపై యనురాగముగలది

5 అనుశయాన—సంకేత సందర్భమును విచారించునది.

6 ముదిత—సమయము దొరకెనని జారుని పిలువనంపునది.

7 సాహసిక—పతి చూచుచుండగనే యన్యపురుష సంభోగము చేయునది.

8 ప్రతిభాచతుర—రంకు బయలుపడినను బొంకుతో తప్పించుకొనునది.

9 అపలాపచతుర—పతికడనేడ్చి ఒట్లుపెట్టుకొని నమ్మించునది.

(3) సామాన్యలక్షణం.

సామాన్యయనఁగా—సంగీతసాహిత్యసరసాభినయ విద్యాధురీణయై సభ్యులకు రసప్రదర్శనము కలుగజేయుటయేగాక తన్నాశ్రయించిన నాయకుఁడు కుంటివాఁడైనను గ్రుడ్డివాఁడైనను మగతనము లేనివాఁడైనను, రోగపీడితుఁడైనను ముసలివాఁడైనను బాలుఁడైనను తుదకెట్టివాఁడైనను కేవలధనాగమంబునకై వానిచెంగటజేరి యత్యంతానురాగంబున మదనసామ్రాజ్య వైభవంబుల ననుభవింపజేసి యెట్టకేలకుయాతనివలన ధనాగమంబు శూన్యంబైనచో నిర్భాగ్యమోటముగ యింటనుండి వెడలగొట్టునది. (ఇదిమూడువిధములు)

1 జాతిసామాన్య

2 ఆగంతుకసామాన్య

3 గూఢసామాన్య

1 జాతిసామాన్యయనఁగా:—సహజవేశ్యాంగనకు జన్మించి స్వగృహమునకు నాయకుని రప్పించుకొనునది.

2 ఆగంతుక సామాన్యయనఁగా:—పరజాతియందు జన్మించి వేశ్యవలన క్రయమునకు తీసికొనబడి సామాన్యవృత్తిచే ధనమార్జించునది.

3. గూఢసామాన్యయనఁగా— కేవల వేశ్యాప్రకృతిక యైనప్పటికిని నాయకుని యింటియందు వాసముచేయుచు యాతనివలన ధన మార్జించునది.

శృంగారనాయికలు 8 విధములు.

1. స్వాధీనపతిక.
2. వాసకసజ్జిక.
3. విరహోత్కంఠిత.
4. విప్రలబ్ధ.
5. ఖండిత.
6. కలహాంతరిత.
7. ప్రోషితభర్తృక.
8. అభిసారిక.

1. స్వాధీనపతికయనఁగా—పతికి నెల్లప్పుడులోబడియుండునది

2. వాసకసజ్జక యనఁగా—నాయకుఁడు వచ్చు సమయముకు తా నలంకరించుకొని పడకగది నలంకరించుకొని శయ్యాసనాదులను సిద్ధపరచుకొని గృహకృత్యములు నెరవేర్చుకొని యాతని రాకకై యెదురు చూచునది.

3. విరహోత్కంఠిత యనఁగా—ఏయొక్క యపరాధము గావించి యెరిగియుండని నాయకుడు సంకేతసమయమునకు రాక జాగు సేయగ కాలవిళంబన కోర్వలేక పరితాపఁబడునది.

4. విప్రలబ్ధ యనఁగా—తొల్లి తాము నియమించుకొనిన సంకేతస్థలమునకు నాయకుఁడు రాక పరిభవింపఁబడి, మన్మథునిచేత పీడ పెట్టఁబడునది.

5. ఖండిత యనఁగా—సంకేతసమయము నతిక్రమించి పరస్త్రీ సంభోగచిహ్నములతో వచ్చిన నాయకుని చూచి కోపించునది.

6. కలహాంతరిత యనఁగా—తనకు వశీకృతుఁడైన నాయకుని సఖిచేటుల యెదుట తృణీకరించి యవ్వల చింతించునది.

7. ప్రోషితభర్తృక యనఁగా—పరదేశమునకు పోయియుండి నాయకునికొరకు చింతించునది.

8. అభిసారిక యనఁగా—నాయకుఁడున్న సంకేతస్థలమునకు తానే వెడలునది.

సహాయనాయికలు 12 విధములు.

సహాయనాయిక లనఁగా పైనచెప్పిన నాయికలకు సహాయపడు చుండువారు.

1. దూతి–నాయకీ నాయకులమధ్య రాయబారము చేయునది.
2. దాసి–గృహకృత్యములు నెరవేర్చునది.
3. చేటి–నాయకీనాయకులకు సంధానము చేయునది.
4. సఖి–సమప్రాయముగల స్నేహితురాలు.
5. ధాత్రేయి–దాది కూఁతురు.
6. ప్రాతివేసిని–యిరుగుపొరుగులందు కాపురముచేయు స్త్రీ.
7. లింగిని–నాయకీనాయకుల గుట్టు తెలిసికొని ద్రవ్య మార్జించునది
8. శిల్పిని–శయ్యాసనాదులు సిద్ధపరచునది.
9. సైరంధ్రి–చతుర్విధాలంకారములును చక్క బెట్టునది.
10. శిక్షక–అన్యోన్యబోధ చేయునది.
11. పరిహాసిక–నాయకీనాయకుల లోపములుచూచి వెక్కిరించునది
12. నర్మసఖి–నాయకీనాయకుల యిద్దరిరహస్యము నిస్సంశయముగ తెలియచేయుటకు తగినది(అనఁగానమ్మకము గలది.)

ప్రసిద్ధనాయకులు 3 విధములు.

1. పతి–వేదశాస్త్రోక్తముగ వివాహము చేసికొనిన పురుషుఁడు.
2. ఉపపతి–వేదశాస్త్రోక్తముగ వివాహము చేసికొనిన స్త్రీని పొందు పరపురుషుఁడు.
3. వైశికపతి–వేశ్య నుంచుకొనినవాఁడు.

శృంగారనాయకులు 4 విధములు.

1. అనుకూలుఁడు—అనఁగా పరస్త్రీ దర్శనస్పర్శనాదులయం

డెంతమాత్రము యిష్టములేక స్వస్త్రీయందే తన యౌవనమును విని యోగపరచుచు యామెకు లోబడియుండువాఁడు.

2. దక్షుఁడు— అనఁగా తన్నాశ్రయించిన యనేకమంది స్త్రీలను తన ప్రౌఢత్వముచే సమముగా నేలువాఁడు.

3. దృష్టుఁడు— అనఁగా తన నిజాపరాధమును నాయిక గ్రహించి తన్ను వెడలగొట్టినను విడువక నామెనే ప్రార్థన నమస్కారాదులచే నాశ్రయించువాఁడు.

4. శఠుఁడు— అనఁగా తనపై ప్రీతిగల నాయికపై తనకు ప్రీతియున్నట్లు నటించుచు గూఢముగ ప్రియము జరుపువాఁడు.

సహాయనాయకులు 4 విధములు.

1. పీఠమర్దుఁడు—కొంచె మించుమించు నాయకునితో సమానుఁడు.
2. విటుఁడు—కామకళాశాస్త్రములయందు నిపుణుఁడు.
3. చేటుఁడు—నాయికానాయులకు మైత్రి గలుపువాఁడు.
4. విదూషకుఁడు—నాయకీనాయకుల లోపంబులు కనిపెట్టి అంగవికారములతోను, స్వరవికారములతోను పరిహసించువాఁడు.

మహానాయకులు 4 విధములు.

1. ధీరోధాత్తుఁడు—ధైర్యాది సద్గుణములు గలిగి రతికళాకామశాస్త్రవేత్తయగువాఁడు.
2. ధీరోద్ధతుఁడు—ధైర్యాది సద్గుణములు గలిగి కామశాస్త్రవేత్తయై సర్వభోగము లనుభవించుచుండువాఁడు.
3. ధీరశాంతుఁడు—ధైర్యాది సద్గుణములు గలిగి కామశాస్త్రవేత్తయైసర్వభోగము లనుభవించినవాఁడు.
4. ధీరలలితుఁడు—ధైర్యాది సద్గుణములు గలిగి రతిశాస్త్రవేత్తయై సర్వభోగము లనుభవించుచు ననుభవింపబోవువాఁడు.

నాయకాప్రకరణము ముగిసె.

